

**TÜRK HUKUK TARİHİ
ARAŞTIRMALARI**

Journal of Turkish Legal History

ISSN: 1306-6889

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları

Journal of Turkish Legal History

Sayı 31-32, 2021 (Bahar-Güz)

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü	Fethi Gedikli (İstanbul Üniversitesi Sadri Maksudi Arsal Hukuk Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü)
Kurucular	M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Ekrem B. Ekinci, Fethi Gedikli, M. Macit Kenanoğlu, Mustafa Şentop, Mürteza Bedir
Yayın Kurulu	M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Ekrem B. Ekinci, Fethi Gedikli, M. Macit Kenanoğlu, Mürteza Bedir, Sami Erdem, Ayhan Ceylan, Cihan Osmanağaoğlu Karahasanoğlu
Danışma Kurulu	İdris Bostan (İstanbul Ü.), Feridun Emecen (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Mehmet İpşirli (İstanbul Medipol Üni.), İsmail E. Erünsal (İstanbul 29 Mayıs Üni.), M. Emin Artuk (İstanbul Medipol Üni.), İbrahim Kâfi Dönmez (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Kemal Beydilli (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Engin Deniz Akarlı (İstanbul Şehir Üni.), Sevgi Gül Akyılmaz (Ankara Hacı Bayram Veli Üni.), Mustafa Avcı (Ankara Sosyal Bilimler Üni.), Yusuf Karakoç (Dokuz Eylül Üni.), Nevin Ünal Özkorkut (Ankara Üni.)
Editör	Fethi Gedikli
Yardımcı Editör	Ali Adem Yörük - Abdullah İslamoğlu
Sekreterlik	Furkan Şahan - Rıdvan Abdurrahman Demirtaş
Baskı	Özlem Matbaacılık ve Reklamcılık Ltd. Şti. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. A Blok No: 1BA11 Topkapı/İstanbul www.ozlemmatbaa.com.tr (Sertifika No: 45257)
Baskı Tarihi	Aralık 2021

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları yılda iki sayı yayımlanan hakemli bir dergidir.
Dergide yer alan yazıların ilmî ve fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yönetim

İstanbul Üniversitesi Sadri Maksudi Arsal
Hukuk Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Merkez Bina
Oda 58 Beyazıt/İstanbul/Türkiye
e-posta: hukuktarihimerkezi@istanbul.edu.tr

Bu sayı Bahçelievler Belediyesi'nin katkılarıyla basılmıştır.
Belediye Başkanı Dr. Hakan Bahadır'a teşekkür ederiz.

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları

Sayı 31-32 • 2021 (Bahar-Güz)

İçindekiler

Sebülürreşâd Dergisi'nin Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Sürecinde Batılılaşma ve Laiklik Düşüncesine Yaklaşımı <i>Nevin Ünal Özkorkut</i>	5
On Sekizinci Yüzyılda Kuzey Ege Adalarında Mala Tasarruf Hakkına İlişkin Bazı İhtilaflar <i>Osman Safa Bursalı</i>	41
<i>Belgeler/Notlar</i>	
Mekteb-i Kuzât İmtihanları Üzerine Bir Değerlendirme <i>Mustafa Çakıcı-Haluk Perk</i>	65
Reform Sürecinde Kadı Âdâbına Dair Bir Risale: İskilipli Müftî ve Müderris Hacı Emin Efendi'nin <i>Tenvîrül-Ahkâm'ı</i> <i>Mustafa İnce-Rukiye Yiğit</i>	91
Bilinen İlk <i>Contrat Social</i> Tercümesi: Ahmed Midhat'ın <i>Mukavele-i İctimâiye'si</i> (1876) <i>Rıdvan Abdurrahman Demirtaş</i>	123
Ahmed Cevdet Paşa'nın <i>Muhtıra-ı Hususiye</i> Adlı Tezkire Defteri <i>İlhami Yurdakul</i>	163
Son Osmanlı Ceza Kanunnamesi'nde Iskat-ı Cenin <i>Mine Doğan</i>	177
Ahmed Esad Arsebük'ün <i>Hâkimlerin Hakk-ı Takdiri ve Hüsn-i Niyet</i> Adlı Risalesi <i>Serhan Yıldırım</i>	185
Charles Crozat'nın Vichy Fransasına Dair Öngörülleri: <i>Yeni Fransız Kanun-ı Esasîsi</i> Başlıklı Gazete Yazısı <i>Emre Partalçı</i>	223
Hukuk Reformu Metinleri 21: Ahmed Midhat'ın Tahkiyesiyle Şeriattan Muktebes Modern Avrupa Hukukunun Gelişimi ve Esasları (1876) <i>Ali Adem Yörük - Furkan Şahan</i>	245

Hukuk Reformu Metinleri 22: Abdurrahman Talat'ın Kaleminden 1274/1858 Tarihli Ceza Kanunu'nun Meşruiyeti Meselesi (Tazir-i Şer'î Mecmuası Olarak Ceza Kanunu, 1911) <i>Ali Adem Yörük-İbrahim Enes Onat</i>	257
Hukuk Reformu Metinleri 23: Hoca Emin Efendi'nin Gözünden Mekteb-i Fünûn-ı Mülkiye'nin İlk Yılları (1860) <i>Haz. Abdurrahman Nur</i>	285
Kanun-ı Esasîmize Göre Muahedât Akdi <i>Cemil Bilsel-haz. Rumeysa Ş. Demir</i>	291
Şahitlerin Tezkiyesiyle İlgili İki Eleştirel Metin (1917, 1922) <i>Haz. Melikşah Aydın-Yasin Yılmaz</i>	309
Hukuk-ı Ticaretin Tekevvünü (1923) <i>Mehmed Vehbi Sarıdal, haz. Yasin Yılmaz</i>	321
Şahsiyet-i Hukukiye Nazariyesi <i>Şevket Memedali Bilgişin, haz. Rıdvan Abdurrahman Demirtaş</i>	331
Yarım Kalmış Bir Sigorta Risalesi: Sigortalının Memâlik-i Osmaniyedeki Hal-i Sâbık ve Hâzır <i>Nazaret Haçaryan, haz. Kübra Kara</i>	347
Ankara Hukuk Mektebi'nin İlk Talebe Rehberi (1926) <i>Haz. Tugay Aydın</i>	355
<i>Kitabiyat</i>	
Tuba Yıldız, <i>Geleneğin Hukuku Osmanlı'nın Adaleti Dürzîler ve Mârûnîler</i> <i>Mehmet Çetinkaya</i>	409

HUKUK-I TİCARETİN TEKEVVÜNÜ (1923)*

Mehmed Vehbi Sarıdal, haz. Yasin Yılmaz**

Hukuk-ı ticaretin esasları pek evvellere aittir. İktisadî faaliyetlerin üçüncü safhası olan ve bilhassa asr-ı ahîrin sermayedarlık nizam-ı ictimaîsine müstenid istihsal sisteminde mühim bir mevki alan, emvâl ve eşyanın mübadelesi keyfiyetinin muntazam ve muayyen tarzlar alarak sistematik bir faaliyet haline inkılab eylediği her memlekette bu mübadele faaliyetlerini ve münasebetlerini tanzim ve idare etmek üzere hukukî ahkâm-ı mahsusa meydana gelmiş, vaz ve tedvin olunmuştur.

Esasen hukuk kaideleri ile bir cemiyetin iktisadî hayat şartları ve faaliyetleri arasında tam bir ahenk vardır ve mevcut olmalıdır. Muayyen bir devrede muayyen bir memleketin iktisadî faaliyet ve hadiselerine o memleketin hukuk esaslarıyla hükümler ve kıymetler verilir. Bu itibarla mesela infirâdî işletme ve istihsal münasebetleri *mülkiyet-i hususiyeye* müstenid olan *hukuk-ı hususiyenin* tekevvününe bâis olmuştur.

Ve böylece münferid müstahsiller arasında doğrudan doğruya veyahut *tacir* denilen kimselerin tavassutuyla cereyan eden mübadele keyfiyetinin başlaması da, bu mübadele münasebetine taalluk eden ve yine mülkiyet-i hususiyeye müstenid olan hukuk-ı hususiyeye aksâmından ma'dud olmak üzere *hukuk-ı ticaret* denilen yeni bir hukukun tekevvün ve tevellüdünü intac etmiştir.

Geliş/Received: 30.10.2020 * Kabul/Accepted: 29.03.2021.

* Ticaret hukukunun doğuşu ve gelişmesinin özetlendiği bu yazı, *Ceride-i Adliye*'de (Ağustos 1339 [1923], sy. 13-15, s. 606-612) çıkmıştır. Yazının sonunda "Ticaret müdür-i umumîsi Mehmed Vehbi" imzası bulunmaktadır. Yazar, Mehmed Vehbi Sarıdal (1886-1969), İstanbul Hukuk Mektebi'nden mezun olmuş, farklı okullarda ticaret hukukuyla ilgili dersler okutmuştur. Bürokrasideki çeşitli görevlerinden sonra 1943-1950 yılları arasında İstanbul ve Niğde milletvekilliği yapmıştır. Ticaret hukuku tarihine ilişkin bu metnin yayımlanmasında katkıları bulunan Dr. Ali Adem Yörük hocama ve Almanca terimlerin okunmasında yardımcı olan dostum Serhan Yıldırım'a teşekkür ederim.

** Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, e-posta: yasinylmaz@erbakan.edu.tr.

Mübadele-i iktisadiye ya mübadelenin zaruretinden mütevellid olarak doğrudan doğruya asıl müstahsiller arasında olur ve birbirinden ayrı, uzak memleketlerin müstahsilleri de büyük istihsal ve mübadele teşkilatıyla bu işi başarmaya çalışırlar. Yahut bir memleketin olsun, muhtelif memleketlerin bulunsun muhtelif müstahsiller arasına üçüncü bir sınıf, *tacir* sınıfı girer ve müstahsilleri birbirine yaklaştırmak ister.

Birinci tarzda müstahsiller teşkilatının gayeleri doğrudan doğruya mübadele zarureti temin etmek ve istihsali itmam eden bir iş, bir hizmet ifa etmek olduğu halde, ikinci tarzda müstahsillerin arasına giren tacirler bu mübadele emr-i zarurîsini yaparken arada kendi menfaatlerine bir *kazanç* temin etmek isterler ve işte asıl bu kazanç gayesidir ki ilk devirlerden başlayarak zamanımıza kadar *ticarî faaliyet* denilen mesainin asl-ı ruhunu teşkil etmiştir. Her zaman ve her yerde bir tacirin, yani mübadeleyi hususî teşebbüsle ifa eden mütevassıtın başlıca emeli kazanç elde etmektir.

İdame-i hayata ve tatmin-i ihtiyaca ma‘tuf bütün mesainin gayesi, iktisadî görüşle, *iş yapmak* olduğu halde tacirlerin mesaisinde şayan-ı dikkat olmak üzere hususî kazanç endişesi, asıl iş ve hizmet ifa etmek gayesine tekaddüm eder. Ve işte bu mühim noktadır ki ticaret faaliyetlerini, asıl iktisadî istihsal faaliyetlerinden ayırmaktadır. Ve bundan nâşidir ki “Tacirler bi-hakkın müstahsil değildir.” denilebilir.

İktisadî istihsalde infirâdî işletmenin devamı ve mübadelenin doğrudan doğruya müstahsiller tarafından yapılamaması kazanç gayesini takip eden tacirlerin vazifesini teshîl eylemiştir ve bu mübadele-i iktisadiye müessesesini memleketin gerek içinde, gerek dışında ellerine alan ticaret erbabı uzun zaman işlerinde kendilerine geniş bir meydan bulmuşlardır.

Kurûn-ı ûlâda Fenikeliler gibi ticarî milletler mevcut olduğu halde erbab-ı ticaret aralarındaki münasebetleri yine kenî aralarındaki örf ve teamüllere müstenid kaidelerle idare ve halletmişlerdir.

Uzun zamanlar medenî faaliyet ve münasebetleri idare eden hukuk-ı hususiyenin yanı başında ayrıca bir hukuk-ı ticaret tekevvün etmemiştir. Bunu İslam hukukiyâtının teessüs zamanı olan hicretin ilk asırlarında da görebiliriz.

İslam hukukunda *muamelât* denilen medenî münasebetlerin en küçük, en fer‘î noktalarına kadar sârî ve şâmil olmak üzere pek vâsi‘ olan *ilm-i fıkıh*, doğrudan doğruya ticaret faaliyetlerine müteallik ahkâm-ı mahsusayı ihtiva etmemiş ve ticarete ait münasebetler medenî münasebetlerin umumiyeti arasına dahil addolunmuştur.

Hukuk-ı ticaretin bir hukuk-ı istisnaiye olarak tezahüre başlaması kurûn-ı vustâya aittir.

Kurûn-ı vustâda Avrupa'da ayrı ayrı hukuka tâbi, tabir-i âharla ayrı ayrı vaziyet-i iktisadiyede bulunan ve binâenaleyh tâbi ve merbut oldukları hukukî kaideler ve müesseseler birbirinden ayrı ayrı olan bir takım sınıflar vardı. Bunlar "asalet erbabı", "zeamet erbabı" ve "köylüler" idi. Şehirlerde yaşayan halk arasında da şehirlerin en zî-nüfuz zümresini vücuda getiren *tacirler* kurûn-ı vustâ nokta-i nazarına göre diğerlerinden yani asillerden ve köylülerden ayrı bir nüfuz-i hukukîye, *şehir hukukuna* tâbi idiler. Ve şehir hukuku içinde de tacirler kendi meslekî faaliyetleri ve hususî alaka ve müşareketleriyle kendi hem-mesleklerine merbut idiler ve onların mübadeledeki faaliyetini idare eden hususî ve teamüle müstenid kavâid-i hukukiye vardı. Böylece kurûn-ı vustânın hukuk-ı ticareti şehirlerin teşekküllerinden evvel mevcut olan hukuk-ı ticaret esasları, şumül ve ihataca o kadar vâsi ve mühim değillerdir. Muayyen ve münhasır bir hukuk-ı ticaretin inkişafa başlaması ancak *şehir hukukunun* tekevvünü ile vücuda geldi.

Tacirler zümresinin bu hukuk-ı mahsusası ticaret müesseseleri ve ticaret şirketlerinin kendi içlerinde, kendi başına mümtaz bir surette doğdu ve tekevvüne başladı. Ve bu hukuk-ı mahsusa ticarî konsül mahkemelerinin tatbikatıyla teyyüd eylemeye başladı. Bu tekevvün en evvel İtalya'da vücud buldu. Esasen İtalya'da miladın dokuzuncu asrından beri "Amalfi, Peneyra, Venedik, Cenova" gibi müterakki ticaret merkezleri vücud bulmuştu. Bu inkişaf ve terakki, Fransa ve İspanya üzerinden nihayet Almanya'ya geçti. Bilhassa Şimal ve Baltık denizlerinin sahilleri kendilerine has olan hukuk-ı ticaretin tekemmül ve tekevvününde birer merkez oldular. Bilhassa "Lübeck, Hamburg, Bremen, Flensb[urg]" şehirleri Almanya'nın kendisine has olan hukuk-ı ticaretinin teşekkül merkezleri idiler. Almanya'nın cenubu ve garbı ise daha ziyade İtalya hukuk-ı ticaretinin nüfuz sahasında idiler. Şimalî İtalya ve Lombardiya tacirleri ve bilhassa bankerleri kendi hukuk-ı ticaretlerini bütün mücavir Avrupa'da kuvvetli bir surette inkişaf ettirdiler. Bu hususta bilhassa kurûn-ı vustânın *beynelmilel panayırları* çok müessir olmuştu. 16'ncı ve 17'nci asırlarda İtalya ahkâm-ı ticariyesi; şimalî Almanya şehirlerinde de eski ahkâmı ortadan kaldırdı. Bu suretle Almanya hem Roma hukuk-ı medeniyesini ve hem de İtalya'nın hukuk-ı ticaret esaslarını kabul etmiş oldu.

On dokuzuncu asırla beraber büyük ticaret kanunnamelerinin tedvini devirleri başladı:

İbtidâ Fransa, 15 Eylül 1807 tarihli Kanun-ı Ticaret'iyile bu devri açtı. Fransa ayrı ve istisnaî bir ticaret kanunu vücuda getirmiş ve hatta yalnız ticaret, poliçe ve hukuk-ı ticaret-i bahriye hakkında tedvin-i ahkâm etmiş olmakla kalmayarak iflas muamelâtı ve mehâkim-i ticariye teşkilatı için de ahkâm vaz' etmiş oldu. Büyük bir kısmı itibariyle 1663 ve 1681 tarihli emirnamelerden iktibas-ı ahkâm etmiş olan Fransa'nın *Code de Commerce*'i bilahare bir çok tadillere duçar oldu. Ve bilhassa poliçeler hakkındaki ahkâmı çok değişti.

Fransa'dan sonra birçok Avrupa ve Avrupa harici devletler, 19'uncu asır zarfında kanun-ı medenîlerinden ayrı ticaret kanunnameleri vücuda getirdiler. Bugün bi'l-umum kavanin-i ticariye řu suretle tasnif olunabilir:

1. Fransa Ticaret Kanunu'nu esas ittihaz edenler.
2. Alman Ticaret Kanunu'nu esas ittihaz edenler.
3. Her iki kanunu mezc edenler.
4. Ayrıca bir mahiyet-i mahsusayı haiz olanlar.

1. [Fransa Ticaret Kanunu'nu Esas İttihaz Edenler]

Fransa'nın 1807 tarihli Ticaret Kanunu (ki ticaret-i berriye, ticaret-i bahriye, iflas, teşkilat-ı mehâkim-i ticariye hakkında olmak üzere 848 maddeyi ihtiva etmektedir) uzun zaman diğer birçok hükümetlerin ticaret kanunları üzerinde şiddetle müessir olmuştur. Mesela devletimizin "Ticaret-i Berriye, Ticaret-i Bahriye, Zeyl-i Kanun-ı Ticaret, Usûl-i Muhakemât-ı Ticariye" kanunları Fransa Ticaret Kanunu'nun hemen aynıyla nakil ve tercümesinden ibarettir. Ancak "Ticaret-i Bahriye" kanunumuzdaki "yolcu faslı" Felemenk Kanunu'ndan muktebestir.

Keza Felemenk, Belçika, Lüksemburg, Monaco, Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan hükümetleri de ilk defa Fransa Kanun-ı Ticaret'ini kabul etmişlerdir. Fransa'nın bu nüfuzu uzun zaman devam etmiştir. Ancak bilahare bu nüfuz Alman Ticaret Kanunu'na geçmiştir.

2. [Alman Ticaret Kanunu'nu Esas İttihaz Edenler]

Bugün ahkâmı câri olan *Deutsche Handelsgesetzbuch* yani Alman Ticaret Kanunnamesi daha evvel Alman ittihadı zamanında mer'î olan "Umumi Alman Ticaret Kanunnamesi"nin yeniden tedkik ve tadili ile vücuda gelmiştir. Binâenaleyh bugünkü Alman Ticaret Kanunu'nun suret-i hudûs ve inkişafını anlamak için "Umumi Alman Ticaret Kanunnamesi"nin suret-i tekevünü hakkında řu izahâta lüzum vardır.

1847 senesinde Leipzig şehrinde umumî bir "Alman Poliçe Hukuku" tedvini hususu takarrur etmişti. Bundan sonra 1848 ihtilal senesinde o zaman Ad-

liye nâzırı bulunan [Robert von] Mohl tarafından Alman hukuk-ı ticaretinin müzakerât-ı ihzâriyesi için bir komisyon teşkil edildi. Bu komisyon “Frankfurt Layihası” diye maruf olan nâ-tamam layihayı 1849 senesinde neşreyledi. Bu senelerin buhranı ile ihtilal vekayı‘i arasında bu ilk teşebbüs gayr-ı müsmir bir halde kaldı. Daha sonraları *Zollverein* yani Gümrük İttihadı Kongresi’nin 1854 senesindeki teklifi ve Alman İttihad Meclisi’nin 1856 tarihli kararıyla 1857 senesinde Durenberg şehrinde hemen bütün müttehid Alman hükümetlerinin muvafaklarının hazır bulunduğu bir komisyon in‘ikâd ederek Prusya tarafından teklif edilen layihayı esas ittihaz etti. Ve birbirini müteakiben 1857-1860 seneleri zarfında hukuk-ı ticaret-i berriye ve bahriye kanunnamelerini hazırladı. Ve bu layihalar nihayet 1871’de Alman İttihad Meclisi tarafından kabul edilmişti. Bu kanun hemen bütün Alman müttehid devletlerinde pek az tadilatla mer‘î oldu. Ve buna “Umum[î] Alman Ticaret Kanunnamesi” unvanı verildi. 911 maddeyi ihtiva eden bu kanunda iflas muamelatından ve ticaret mahkemelerinden bahsedilmemişti.

Almanya ittihadına dahil olan bütün hükümetler ayrıca birer hususî *Ein Grundsgesetz* yani medhal kanunlarıyla bu kanunu kabul etmişlerdi. Bu suretle 1879 senesinde bu kanun, şimalî Almanya ittihadının hakiki müşterek kanunu olmuştu.

1871-1873 senelerinde İmparatorluğun teessüsü üzerine bu kanun Almanya İmparatorluğu’nun ticaret kanunnamesi olarak kabul edildi. 1879 senesinde “İmparatorluk Âlî Ticaret Mahkemesi”nin ve muahharan 1879’de İmparatorluk Mahkemesi’nin tesisi Almanya’da böyle müttehid bir hukukun mevcudiyetini teyid eylediler. Bu Umumî Alman Kanunname-i Ticareti müteakip seneler zarfında muhtelif diğer kanunlarla ve bilhassa aksiyonlar [fr. şirket ve ticaret hisseleri] ve borsalar hakkındaki kanunlarla mühim bir surette duçar-ı tadilat olmuştu.

Alman ittihadı zamanının en mühim bir kanunu olan bu kanunnamenin asıl başlıca hedefi, dağılmış olan Alman memleketleri arasında temin-i ahenk ve münâsebâtı kâfi olacak bir hukuk vücuda getirmektir. Bu maksat da kanunun muhteviyâtı sahasının mümkün olduğu kadar geniş olmasıyla kâbildir. Bunun için yalnız ticarî münasebetlerin tanzimi ile iktifa olunmayarak Kanun-ı Medeniye taalluk eden birçok münasebât ve revâbıt-ı hukukiyeye de ahkâmı teşmil edilmişti. Mesela mukavelelerin akdine, icrasına, vekalet dair ahkâmı ihtiva eylemiş ve yalnız erbab-ı ticaret arasındaki münasebâtı değil, belki tacirler ve halk arasındaki revâbıt ve mukavelâtı da tanzim ve kaidelere rabt etmişti.

Ve hatta âkidlerden hiçbiri tacir olmasa dahi bilhassa ticaret mahiyetinde olan muamelâta dair mukaveleleri de mevzubahis eylemişti. Eğer tabiri caizse bu kanun, ticaret mahiyetinde olan bi'l-umum umûr ve muamelât için *objektif* bir kanun-ı mahsus idi.

1892 Alman Kanun-ı Medenîsi'nin (Bürgerliches Gesetzbuch) tedvin ve neşrinden sonra işbu Umumî Alman Ticaret Kanunnamesi'nin yeniden tanzim ve tadili lazım geldi. Bunun için iki yol vardı.

- Ya mevcut Umumî Alman Ticaret Kanunnamesi'nin dahil ve haricinde kalan bütün mesâil ve münasebât-ı ticariyeyi yeni ve gayet büyük bir kanunname-de tevhid ve mezc eylemek.

- Yahut mevcut olan işbu kanun üzerinde mühim ve zaruri olan bazı tadiller ve tashihler ile iktifa eylemek.

Esasen daha evvelce ilk tarz nazar-ı dikkate alınmak istenmişti. Fakat bundan evvel Alman Kanun-ı Medenîsi'nin tanzim ve tedvininde görülen müşkilata binâen vâzı'-ı kanun bu defa kanun-ı ticaret meselesinde ikinci tariki, yani tadil ve tashih cihetini tercih eyledi. Ve Umumî Alman Kanunname-i Ticareti'nin şekli-aslîsi muhafaza olunmak üzere tadili daha muvafık görüldü.

Yeni Alman Kanun-ı Medenîsi esasen Almanya'nın vahdet-i hukukiyesini tesis etmişti. Bundan nâşî aynı maksatla bazı ahkâmı Kanun-ı Ticaret'e de idhal etmek zaid idi. Zaten Kanun-ı Ticaret'te mevcut olan bu kabîl ahkâm Kanun-ı Medenî'ye intikal eylemişti. Bu suretle bu defa yeni tadil olunmuş Alman Ticaret Kanunu yalnız mevâdd ve münâsebât-ı ticariyeye münhasır oldu ve saha-i ihtivası darlaştı. Ve ancak hiç olmazsa tarafeynden biri "tacir" olan münâsebât-ı hukukiyeye müteallik kavâid-i hukukiye-i ticariye derc olundu.

Umum[î] Alman Ticaret Kanunnamesi'nin (Allgemeines Deutsche Handelsgesetzbuch) tedvin ve neşrinden sonra kırk sene zarfında esasen Alman ticareti şayan-ı hayret bir surette inkişaf eylemiş; sanayi, iş bölümü çok terakki etmiş ve "tacir" kelimesinin mefhum-ı şumulü genişlemiştir. Yeni muaddel Ticaret Kanunnamesi'ndeki ahkâm-ı hukukiye sanayiye dahi tatbik ve teşmil edildi. Bu yeni muaddel Alman Ticaret Kanunnamesi, 1895-1897 seneleri zarfında müzakere olundu. Ve 10 Mayıs 1897 tarihinde imparator tarafından tasdik edildi.

Dört kitaba ayrılan ve 905 maddeyi ve ayrıca 28 maddelik bir medhal kanununu (Einkorofes?? Gesetz) ihtiva eden bu yeni Alman Ticaret Kanunu, 1900 senesinden itibaren yeni Alman Kanun-ı Medenîsi'yle birlikte mer'iyü'l-icra olmaya başladı.

Ve işte bu suretle 1871 tarihli Umumî Alman Ticaret Kanunnamesi'nden (Allgemeines Deutsche Handelsgesetzbuch) 1900 tarihli Alman Ticaret Kanunu'na (Deutsche Handelsgesetzbuch) geçildi.

Almanya'da asıl bu Ticaret Kanunnamesi'nden başka yine münasebât-ı ticariyeye taalluk etmek üzere muhtelif diğer kavânîn-i mahsusa da mevcuttur.

Bunların en mühimleri şunlardır:

- 17 Mayıs 1897 tarihli İhtiyarî Kaza Hakkındaki Kanun.
 - 20 Mayıs 1898 tarihli İstihsal Kooperatifleri Kanunu.
 - 20 Mayıs 1898 tarihli GMBC yani Mes'uliyet-i Mahdude Şirketleri (Limited Şirketleri) Kanunu.
 - 6 Temmuz 1903 tarihli Ticaret Mahkemeleri Kanunu.
 - 23 Teşrinisani tarihli Şimendifer Nakliyatı Kanunu.
 - 14 Eylül 1890 tarihli Müraselât ve Münakalâta dair Beynelmilel İtilaf ve Zeylleri.
- Ve bunlardan mâadâ Sanayi Hukuku (Gewerbeurtung), Teşkil-i Mehakim ve Usûl-i Muhakeme kanunları da mevcuttur.

Almanya kanununu esas ittihaz eden devletler: Bilhassa Avusturya ve Macaristan hükümetleri Alman kanununu kabul etmişlerdi. Avusturya ilk defa olarak 1861 tarihli Umumî Alman Ticaret Kanunnamesi'ni kabul etmişti. Macaristan'da da 1875 tarihli Ticaret Kanunnamesi, 1876 tarihli Kambiyo Kanunu, 1881 tarihli İflas Kanunu mevcuttur.

3. Alman ve Fransız Kanunlarını Mezc Eden Devletler

İtalya: 31 Teşrinievvel 1882 kanunuyla Alman ve Fransız ahkâmını mezc eylemişti. İtalya'da ayrıca 1865'te tedvin ve 1877'de tadil edilmiş Sefain-i Ticariye Kanunu vardır.

Romanya: Romanya'nın 1877 tarihli kanunu esasen İtalya kanunundan alınmıştır. Bu kanun bilahare 1893, 1900 tarihlerinde ve bilhassa şirket, poliçe, iflas mesâiline müteallik ahkâmında duçar-ı tadilât olmuştur.

İspanya: 1895.

Portekiz: 1888.

Japonya: 1899 tarihli ticaret kanunları, Alman Kanun-ı Ticareti'nden pek çok iktibas-ı ahkâm etmişlerdir.

Arjantin kanunu, Portekiz kanunundan alındığı gibi diğer bir çok cenubî Amerika hükümetlerinin ticaret kanunları da İspanya kanunundan muktebes-tirler.

4. Mahiyet-i Mahsusayı Haiz Kanunlar

Bazı memleketlerin ticaret kanunları mahiyet-i mahsusayı haizdir.

İsviçre: 1883 tarihine kadar İsviçre’de her kantonun ayrı ayrı ticaret kanunları vardı. 1 Kânunısanı 1883 tarihinden itibaren tek mil İsviçre’deki medenî ve ticarî bi’l-umum mukavelât ve ukûdâta şâmil olmak üzere 1881 tarihli *Le Code Federal Switzerland Obligation* unvanlı kanun yapıldı. Bu kanunla hukuk-ı ticaret ahkâmı sistematik bir surette hukuk-ı medeniye içinde mezc ve idhal olunmuştur. Bundan mâadâ İsviçre’de 1 Kânunısanı 1892 tarihinden itibaren mer’iyü’l-icra olan 11 Nisan 1889 tarihli bir de İflas Kanunu vardır.

Eski Rusya: Eski Rusya’da bilhassa bir ticaret kanunnamesi mevcut değildi. Bunun yerinde, toplanması 1857 tarihinde hitam bulmuş olan imparatorun iradelerinden mürekkeb olan bir mecelle-i mahsusa vardı. Şimdiki Rusya’da ticarete dair ahkâm-ı hukukiye bi’t-tab‘ sosyalizm prensipleri dairesinde tedvin olunmaktadır. Şimdiki Rusya’da ihtilal-i ictimaiyi müteakip gerek dahilî, gerek haricî ticaret sahasında devlet inhisarı kemal-i şiddetle tatbik olunmuştu. Bilahare Rusya’nın yeni iktisat siyasetine göre dahilî ticarete ve bilhassa perakende ticaret sahasında devlet inhisarından bir dereceye kadar geri dönülmüştür. Fakat ticaret-i hariciyede devlet inhisarı cereyan etmektedir. Bugün Rusya’da ale’l-umum ticaret sahasında münferit şahsi tacirler o kadar haiz-i ehemmiyet olmayıp kooperatif, tröst halinde teşkil olunarak gerek doğrudan doğruya, gerek bi’l-vasıta devlet idare ve murakabesine tâbi olan uzviyet-i iktisadiyeler ticaret rolü ifa etmektedirler. Ve ticaret-i hariciyenin idarî (*administratif*) hususâtı devlet ticaret-i hariciye komiserliğinin idaresine ve cümle-i vezâifine dahildir.

Devletin bir uzv-i ticarî olması demek olan ticarete devlet inhisarı sisteminin devamiyeti halinde hukuk-ı ticaret sahasında hukuk-ı hususiyeden hukuk-ı umumiyeye doğru bir inkişaf vücuda gelmesi tabiidir.

İngiltere: İngiltere’de ayrıca bir ticaret kanunnamesi yoktur. Ancak 1894 tarihli “Sefâin-i Ticariye Kanunu” ve 1862, 1867, 1900 tarihli şirketlere dair kanunlar, poliçe ve ticaret senetleri hakkında diğer bir kanun mevcuttur. İflas hakkında İngiltere, İrlanda ve İskoçya’nın ayrı ayrı kanunları vardır. Bunlardan mâadâ ahvâlde teamül-i ticarîye riayet olunur.

Amerika-yı şimalî, İskandinavya hükümetlerinde de ayrıca ticaret kanunnameleri mevcut değildir. Ayrıca Şimalî Amerika’da 1898 tarihli ve umum şimalî Amerika hükümetlerinde mer’î olan bir iflas kanunu mevcuttur.

Kürre-i arzda mevcut bütün devletlerin ticaret kanunnameleri için müracaat olunacak en mükemmel ve faideli eser doktor Oscar Borchardt tarafından tertip olunan *Die Handelsgesetze Des Erdballs* [Berlin, 1909-1912] yani *Bütün Arzın Ticaret Kanunnameleri* unvanlı eserdir.

Görülüyor ki bütün dünya için müşterek bir ticaret kanunu henüz mevcut değildir. Ancak bir çok memleketlerin ticaret kanunlarının me'hazlarının aynı olmasından nâşi hemen aynı ahkâmı ihtiva ederler. Keza münasebât-ı müteakabile-i düveliyeye müsteniden tanzim ve akdolunan bir çok beynelmilel mukavelenameler, ticaret muahedenameleri münasebât-ı ticariye hakkında ahkâm-ı mahsusa vaz' etmiştir.

Ve bugünün cihan hukuk-ı ticariyesinde ticarete ferdlerle ferdlerden mürekkep şirketlerin uzviyet-i iktisadiye olarak tanınması demek olan hukuk-ı hususiye-i ticaret ile devletin bir uzv-i ticarî olmasını kabul eden ve binâenaleyh ahkâm-ı ticariyenin hukuk-ı umumiye sahasına intikal etmesini intac edecek olan iki cereyan vardır.